

Χώροι για το Παιδί ή Χώροι του Παιδιού;

Τόμ. 1 (2018)

Πρακτικά Συνεδρίου 'Χώροι για το Παιδί ή Χώροι του Παιδιού; Όταν η συνθήκη αγωγής και εκπαίδευσης τέμνεται με την καθημερινότητα της πόλης'

**Δυνατότητες εκπαιδευτικής και δημοτικής
συνεργασίας σε μια πόλη με πανσπερμία χώρων
Προσχολικής Αγωγής**

Παναγιώτης Ι. Σταμάτης (Panagiotis J. Stamatis)

doi: [10.12681/χπ.1401](https://doi.org/10.12681/χπ.1401)

Δυνατότητες εκπαιδευτικής και δημοτικής συνεργασίας σε μια πόλη με πανσπερμία χώρων Προσχολικής Αγωγής

Possibilities for collaboration among educational and municipal services in a city with panspermia of Preschool Education buildings

Παναγιώτης Ι. Σταμάτης

Επ. καθηγητής, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού Πανεπιστημίου Αιγαίου

Περίληψη

Η Προσχολική Αγωγή θα έπρεπε να απασχολεί πρώτιστα τους μεταρρυθμιστές του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος καθώς οι κτιριακές υποδομές στέγασης των νηπίων, τα «νηπιαγωγεία», αποτελούν ποιοτικό δείκτη του βαθμού ενδιαφέροντος που εκδηλώνει η πολιτεία για αυτήν. Πλήθος μελετών και δημοσιευμάτων έχουν αναφερθεί διαχρονικά και ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια, στο ζήτημα της νηπιαγωγικής στέγης, εστιάζοντας κυρίως σε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης των εκάστοτε πολιτικών ηγεσιών του Υπουργείου Παιδείας. Στόχο της προσπάθειας αυτής αποτελεί η βελτίωση των χώρων των νηπιαγωγείων και όχι μόνο στο επίπεδο της συντήρησης αλλά και στο επίπεδο της αναβάθμισης της λειτουργίας τους και της σύνδεσής τους με τις ανάγκες ή τις δυνατότητες της πόλης όπου στεγάζονται, προκειμένου αυτά να αξιοποιούν παιδαγωγικά τις αστικές δομές και να αξιοποιούνται εποικοδομητικά από αυτές.

Στην παρούσα μελέτη επιχειρείται, μέσα από την παράθεση στοιχείων μιας έρευνας επισκόπησης που πραγματοποιήθηκε σε νηπιαγωγεία της πόλεως Ρόδου, τα οποία θεωρούνται ως διαφωτιστικό παράδειγμα πανσπερμίας χώρων Προσχολικής Αγωγής, η παρουσίαση προτάσεων διασύνδεσης και συνεργασίας των νηπιαγωγείων με την πόλη αυτή. Τα ερευνητικά συμπεράσματα είναι βασισμένα σε απόψεις προϊσταμένων νηπιαγωγείων και δημοτικών υπηρεσιών, αρμόδιων για ζητήματα εκπαίδευσης, που καταγράφηκαν με τη μέθοδο της ημιδομημένης συνέντευξης. Όπως διαπιστώνεται, υπάρχουν περιορισμένες δυνατότητες εκπαιδευτικής και δημοτικής συνεργασίας, οι οποίες εκκινούν από διαφορετικές αντιλήψεις σε θεμελιώδη λειτουργικά, παιδαγωγικά και πολιτιστικά ζητήματα.

λέξεις-κλειδιά: Προσχολική Αγωγή, νηπιαγωγικός χώρος, νηπιαγωγείο, δήμος, συνεργασία.

Panagiotis J. Stamatis

Assist. professor, Dept. of Sciences of Preschool Education and Educational Design, University of the Aegean

Abstract

Preschool Education should primarily interest the reformers of the Greek educational system, since the building infrastructures for preschoolers, the 'kindergartens', consist a qualitative indicator of the interest that state demonstrates for them. Numerous studies and publications, with a rising interest especially in the last few years, constantly refer to the issue of the preschool environment, in an effort to evoke awareness on the specific political authorities of the Ministry of Education. The purpose of that effort is

permanently the improvement of kindergarten spaces, not only at the level of their building maintenance, but also at the level of their functional updating and their interconnection with the necessities and the capacities of the city in which they are placed, so as to be able to use urban structures sufficiently and vice versa.

In the present research, what is under investigation, is the presentation of proposals for interconnection and collaboration between kindergartens and the city of Rhodes, through a survey-data analysis study that was conducted in the kindergartens of the city of Rhodes. These kindergartens are considered to be enlightening cases of Preschool Education building panspermia. Concluding statements are based on the opinions of the directors of the kindergartens and municipality, who are responsible for educational issues. Opinions were noted down, using the semi-structured interview method. It is concluded that there are limited possibilities for collaboration development between educational and municipal authorities, due to different perceptions of each side concerning functional, pedagogical and cultural issues.

keywords: Preschool Education, kindergarten space, kindergarten, municipality, collaboration.

Εισαγωγικά

Σε κάθε ευνομούμενη πολιτεία, οι κτιριακές εγκαταστάσεις στέγασης της θεσμικής εκπαίδευσης των νηπίων, τα Νηπιαγωγεία, αποτελούν ποιοτικό δείκτη του βαθμού ενδιαφέροντος που εκδηλώνει η πολιτεία αυτή για την Προσχολική Αγωγή, το πρώτο βήμα εισόδου των παιδιών προσχολικής ηλικίας στο χώρο της τυπικής εκπαίδευσης, ένα βήμα που αποτελεί το θεμέλιο λίθο κάθε εκπαιδευτικού συστήματος. Πλήθος μελετών και δημοσιευμάτων έχουν αναφερθεί διαχρονικά και ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια, στο ζήτημα της νηπιαγωγικής στέγης, εστιάζοντας κυρίως σε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης των εκάστοτε πολιτικών ηγεσιών, σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο (Σταμάτης 2013, Γερμανός 2002). Κύριο ή απώτερο στόχο των μελετών αυτών αποτελεί η βελτίωση των χώρων των νηπιαγωγείων, των κτιριακών τους υποδομών και εγκαταστάσεων, όχι μόνο στο επίπεδο της συντήρησης, αλλά και στο επίπεδο της αναβάθμισης της εκπαιδευτικής τους λειτουργίας συνολικά. Επιπρόσθετο στόχο των μελετών αποτελεί η πιθανότητα διασύνδεσης των νηπιαγωγείων με τις ανάγκες ή τις δυνατότητες της πόλης όπου τα νηπιαγωγεία στεγάζονται, προκειμένου να είναι σε θέση να αξιοποιούν παιδαγωγικά τις αστικές δομές και να αξιοποιούνται επικοδομητικά από αυτές προς όφελος των πολιτών-μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας, της λειτουργίας της πόλης και των υπηρεσιών που αυτή παρέχει καθημερινά.

Σε διεθνές επίπεδο, στις αναπτυγμένες χώρες ιδιαίτερα, παρατηρείται ολοένα και περισσότερο ενδιαφέρον στην ανέγερση κτιριακών εγκαταστάσεων Προσχολικής Αγωγής. Δίνοντας έμφαση σε θεμελιώδη παιδαγωγικά κριτήρια, όπως είναι π.χ. η άνεση και η επάρκεια των εσωτερικών και εξωτερικών χώρων, οι συνθήκες διασφάλισης ποιότητας σε ζητήματα υγιεινής και ασφάλειας των νηπίων, η αισθητική σε συνδυασμό με τη διδακτική λειτουργικότητα, η ανάδειξη του νηπιαγωγικού χώρου σε σημείο αναφοράς για το φυσικό και αστικό περιβάλλον της γειτονιάς, σε χώρο επικοινωνίας και έκφρασης, κοινωνικοποιητικής δραστηριοποίησης και δημιουργίας, σε έναν πολυχώρο-κέντρο παιδείας και πολιτισμού κ.ά., οι ειδικοί αρχιτέκτονες επιχειρούν διαχρονικά την αναβάθμιση των νηπιαγωγείων, μετατρέποντάς τα από χώρους

εκπαίδευσης σε τόπους δημιουργικής και συνεργατικής μάθησης, σε τόπους παιδαγωγικής ψυχαγωγίας (Γουργιώτου και Ουγγρίνης 2015).

Στην Ελλάδα γενικότερα, εκτός ορισμένων εξαιρέσεων, εμφανίζεται μια εντελώς διαφορετική εικόνα σε σχέση με την προαναφερόμενη, παρά τις όποιες φιλότιμες προσπάθειες καταβλήθηκαν από ειδήμονες, ειδικούς και μη ειδικούς κατά το παρελθόν και παρά τα κεφάλαια που δαπανήθηκαν διαχρονικά από το δημόσιο. Πρόκειται για την εικόνα των συστεγαζόμενων νηπιαγωγείων, των στεγαζόμενων σε λυόμενες κατασκευές, των νηπιαγωγείων που εμφανίστηκαν αιφνιδίως σε δημόσια, δημοτικά ή ιδιόκτητα κτίρια τα οποία ονομάστηκαν Νηπιαγωγεία ‘εν μιά νυκτί’, κατά κανόνα έπειτα από πρόχειρες ανακαινιστικές παρεμβάσεις στα κτίρια αυτά, χωρίς ιδιαίτερη αρχιτεκτονική μέριμνα, χωρίς παιδαγωγικές και κτιριολογικές προδιαγραφές ουσιαστικά. Βασικό κίνητρο δημιουργίας αυτών των νηπιαγωγείων υπήρξε η άμεση ανάγκη στέγασης των νηπίων, η οποία προήλθε από την αιφνίδια διεύρυνση του θεσμού της Προσχολικής Αγωγής στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Συνέπεια της άμεσης ικανοποίησης του αιτήματος για εξεύρεση νηπιαγωγικής στέγης υπήρξε –και υφίσταται ακόμη– η δημιουργία μιας κτιριακής πανσπερμίας νηπιαγωγείων, από κάθε άποψη, σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Με αφορμή αυτή την πραγματικότητα, στην παρούσα μελέτη επιχειρείται, μέσα από την παράθεση στοιχείων μιας έρευνας επισκόπησης για τα νηπιαγωγεία της πόλεως Ρόδου, τα οποία εκλαμβάνονται εδώ ως διαφωτιστικό παράδειγμα πανσπερμίας χώρων Προσχολικής Αγωγής, η παρουσίαση των δυνατοτήτων διασύνδεσης και συνεργασίας των νηπιαγωγείων με τη συγκεκριμένη πόλη, παρά τις όποιες κτιριακές διαφορές, αδυναμίες, προβλήματα ή ανάγκες υφίστανται. Η εν λόγω παρουσίαση, βασίζεται σε απόψεις προϊσταμένων νηπιαγωγείων και δημοτικών αρχών, αρμόδιων για ζητήματα εκπαίδευσης, οι οποίες αναφέρονται αναλυτικότερα στη συνέχεια, έπειτα από μια ευρύτερου ενδιαφέροντος συνοπτική αναφορά σε ζητήματα κτιριακών υποδομών υπό το πρίσμα μιας παιδαγωγικοκεντρικής και σχεσιοκεντρικής θεώρησης, που αποτελεί και το θεωρητικό πλαίσιο προβληματισμού αυτής της εργασίας.

Κτιριακές υποδομές εκπαιδευτικών μονάδων στο δυτικό πολιτισμό: Μια συνοπτική ιστορική προσέγγιση

Υπό κανονικές συνθήκες, η αρχιτεκτονική μορφή των ελληνικών σχολικών κτιρίων θα έτεινε να επηρεάζεται από τα εκάστοτε ρεύματα της τέχνης, όπως συνέβαινε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες (Τσουκαλά 2000, Σολομών 1992). Το γεγονός αυτό δεν συνέβη καθώς η ανέγερση διδακτηρίων βρισκόταν πάντα σε καθοριστική συνάρτηση με τη δυσχερή οικονομική κατάσταση της χώρας, η οποία επί έναν και πλέον αιώνα βρισκόταν στη δίνη αλλεπάλληλων πολέμων και ατέρμονων εμφύλιων διαμαχών σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο κατ’ επέκταση. Στα ισχυρότερα από τα κράτη του δυτικού κόσμου, το ζήτημα της σχολικής στέγης αντιμετωπίστηκε συνολικά, καθώς η εκπαίδευση, κατά κύριο λόγο, είχε ιδιωτικό χαρακτήρα. Επιβλητικά και καλαίσθητα κτίρια στέγαζαν τα σχολεία των μεγαλουπόλεων, οι οποίες κλήθηκαν σύντομα να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τη συνεχή αύξηση του μαθητικού πληθυσμού, ειδικά κατά το μεταβατικό στάδιο της έντονης τάσης αστικοποίησης, που κορυφώθηκε την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης. Αλλά και μεταγενέστερα, χώρες όπως οι Η.Π.Α., η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Γερμανία, το Βέλγιο κ.ά., δέχτηκαν αλλεπάλληλα

κύματα οικονομικών μεταναστών, ιδιαίτερα μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, γεγονός που αύξησε κατακόρυφα και τις εκπαιδευτικές-διδασκαλικές τους ανάγκες. Έτσι, τα αστικά σχολεία –πολλά από αυτά ακατάλληλα κληροδοτήματα του καθολικισμού με εσωτερικές αυλές και μεγαλομήκεις διαδρόμους που θύμιζαν φυλακές ή ιδρύματα φρονηματοπισμού– φιλοξενούσαν συνήθως παιδιά της άρχουσας κοινωνικής τάξης (Higgins et al. 2004).

Παράλληλα, η ιδιωτική πρωτοβουλία οδήγησε στην ανέγερση σχολείων στα προάστια, όπου υπήρχαν διαθέσιμοι χώροι, περισσότερο κατάλληλοι για την οικοδόμηση διδασκαστηρίων. Τα νέα σχολεία, που διέθεταν επαρκείς εσωτερικούς χώρους για κάθε εκπαιδευτική δραστηριότητα, διαπνέονταν από τάση ευρυχωρίας (McMillan 1997). Επίσης, τα διδασκαστήρια αυτά διέθεταν περιμετρικά άυλιο χώρο πολλών στρεμμάτων, επαρκή για όλες τις υπαίθριες δραστηριότητες και τα διαλείμματα των παιδιών (Stine 1997). Τα περισσότερα από αυτά είχαν κατασκευαστεί με κριτήρια την απρόσκοπτη εξυπηρέτηση των διδασκαστικών αναγκών και των σχολικών εκδηλώσεων, την ευρυχωρία, την καλαισθησία, την ασφάλεια, τη μακροχρόνια και βιώσιμη προοπτική. Από τα ίδια κριτήρια διαπνέονται και τα σύγχρονα σχολικά κτίρια στο δυτικό πολιτισμό τα οποία, παρά τα όποια προβλήματα συντήρησης και λειτουργίας αντιμετωπίζουν, τυγχάνουν της μέριμνας του Σχολικού Συμβουλίου, ενός ευέλικτου, μικτού, διοικητικού σώματος αποτελούμενου από μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας υπό την ευθύνη του σχολικού διευθυντή, που επιλαμβάνεται άμεσα κάθε προβλήματος, με στόχο την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου και συνεπώς, την επιτυχή υλοποίηση του εκπαιδευτικού έργου, παράλληλα με την ασφάλεια των διδασκόντων και των μαθητών (Cohen et al. 1986, Everand et al. 2004).

Η μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας αναδεικνύει πληθώρα τύπων σχολικών κτιρίων, οι οποίοι εκφράζουν διαφορετικές εκπαιδευτικές πολιτικές σε κάθε χώρα που, κατά κανόνα, ακολουθεί ιδιαίτερη και απολύτως μοναδική εκπαιδευτική πορεία. Το κυρίαρχο σχολικό, κτιριακό μοντέλο στις χώρες του δυτικού πολιτισμού, περιλαμβάνει τη συγκεντρωτική διεύθυνση των διδασκαστικών χώρων ή τάξεων διδασκαλίας μαθημάτων, περιμετρικά από έναν ενιαίο κοινόχρηστο χώρο, όπου παραπλεύρως βρίσκονται τα γραφεία της διεύθυνσης και του προσωπικού. Οι βοηθητικοί χώροι, οι χώροι άθλησης και εκδηλώσεων μπορεί να βρίσκονται στο κεντρικό κτίριο ή σε ένα δευτερεύον, ελάχιστα απομακρυσμένο από το κεντρικό. Οι διδασκαλικές εγκαταστάσεις βρίσκονται, συνήθως, μέσα σε περιφραγμένο κτήμα εκτάσεως μεγαλύτερης των πέντε στρεμμάτων, το οποίο διαθέτει καλαίσθητο και κατάλληλα διαμορφωμένο περιβάλλον, ώστε να επαρκεί για τις διδασκαστικές και ψυχαγωγικές ανάγκες των παιδιών, με όρους ασφάλειας και αξιοπρέπειας, εφαρμόζοντας τις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις και προδιαγραφές για την παιδαγωγική καταλληλότητα και επάρκεια του σχολικού χώρου (Warner και Curry 1997).

Επιπλέον, τα διδασκαστήρια στις χώρες του δυτικού πολιτισμού κατασκευάζονται υπό όρους και προϋποθέσεις που λαμβάνονται στη βάση συγκεκριμένων ποιοτικών και ποσοτικών στοιχείων. Τα στοιχεία αυτά αφορούν στη βαθμίδα εκπαίδευσης, στο ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα, στον αριθμό των μαθητών, των διδασκόντων, του βοηθητικού προσωπικού κ.π.ά. (Graves 1993). Υπόκειται, δηλαδή, σε εκπαιδευτικές και κοινωνικο-οικονομικές προδιαγραφές και μελέτες μακροχρόνιας βιωσιμότητας. Συνεπώς, η ανέγερση ενός διδασκαστηρίου κάθε άλλο παρά απλή υπόθεση αποτελεί. Αντίθετα, θεωρείται έργο μακράς πνοής, το οποίο οφείλει να διασφαλίζει την αποτελεσματικότητα των στόχων κατασκευής του, αντιμετωπίζοντας με ευελιξία τις ανάγκες και τα προβλήματα που ενδεχομένως ανακύπτουν (Brubaker 1998, Fullan και

Hargreaves 1992). Ένα τέτοιο έργο είναι επόμενο να συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη της έννοιας της ‘κουλτούρας’ του σχολείου, καθώς αποτελεί πράγματι τόπο επικοινωνίας και μάθησης, ένα θεμελιώδες σημείο αναφοράς για τους μαθητές, το προσωπικό και όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας γενικότερα, τα οποία μεριμνούν διαρκώς για τη λειτουργικότητα και συνεπώς, για τη βιωσιμότητα και την αιφορική πορεία του σχολείου στο χρόνο, εκδηλώνοντας με ποικίλους τρόπους το ενδιαφέρον της.

Σχεδιάζοντας την σύγχρονη εκπαιδευτική μονάδα

Καθώς η παιδαγωγική επιστήμη εξελίσσεται, δημιουργούνται νέες ανάγκες για την αποτελεσματικότερη υλοποίηση του διδακτικού έργου. Νέες μέθοδοι διδασκαλίας εφαρμόζονται, νέα διδακτικά υλικά και μέσα αξιοποιούνται αυξάνοντας παράλληλα τις στεγαστικές απαιτήσεις κάθε διδακτηρίου, το οποίο έχει σχεδιαστεί, κατά κανόνα, για να στεγάσει τις διδακτικές ανάγκες της εποχής κατά την οποία οικοδομήθηκε. Όπως ήδη προαναφέρθηκε, η ανέγερση και η λειτουργία ενός διδακτηρίου αποτελεί πολύπλοκη και πολυδάπανη υπόθεση. Τι πρέπει να γίνει κατά συνέπεια; Είναι καταδικασμένη μια πολιτεία να διαθέτει, ελλείψει πόρων, ακατάλληλα διδακτήρια από κάθε άποψη, στα οποία θα καλύπτονται οι εκάστοτε προκύπτουσες κτιριακές ανάγκες με προσθήκες και ποικιλόμορφες εσωτερικές διαρρυθμίσεις, όπως παρατηρείται σε πολλά σχολεία της Ελλάδας για παράδειγμα; Αν ισχύσει αυτό, τότε δεν θα έπρεπε να εκπλήσσεται κανείς βλέποντας αίθουσες διδασκαλίας σε ημιυπόγεια ή κάτω από κλιμακοστάσια, κατασκευασμένες από τσιμεντοσανίδες ή γυψοσανίδες είτε βλέποντας αλουμινοκατασκευές ή σιδηροκατασκευές να ορθώνονται εκτρωματικά μέσα σε εσωτερικούς διαδρόμους. Αυτά και πολλά ακόμη ‘ευφυή οικοδομήματα’ ανάλογης μορφής είναι γνωστό ότι πλαισιώνουν την αλγεινότητα της κτιριακής εικόνας αρκετών διδακτηρίων, ιδίως σε περιοχές με αυξημένο μαθητικό πληθυσμό, μέτριου έως χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, σε συνοικίες με υψηλό πληθυσμιακό ποσοστό εγχώριων ή αλλοδαπών οικονομικών μεταναστών και αλλού.

Είναι γεγονός ότι στη σύγχρονη, ελληνική, διδακτηριακή πραγματικότητα υφίστανται πάρα πολλά προβλήματα –παρά τις αρκετές εξαιρέσεις– τα οποία επιβαρύνουν την εύρυθμη λειτουργία της εκπαίδευσης. Πώς, όμως, τα προβλήματα αυτά θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν; Εκτιμάται ότι η απάντηση σε αυτό το ερώτημα εξαρτάται κυρίως από δυο παράγοντες: (α) την οικονομική δυνατότητα της χώρας και συνεπώς, τη δυνατότητα αύξησης των δαπανών για την παιδεία και (β) τον άρτιο εκπαιδευτικό σχεδιασμό από ανθρώπους που διαθέτουν εμπειρία και εξειδικευμένες γνώσεις, θεωρητική και πρακτική κατάρτιση στην ανέγερση διδακτηρίων, από ομάδα ανθρώπων οι οποίοι διαθέτουν αρχιτεκτονική και παιδαγωγική κατάρτιση σε ακαδημαϊκό και σχολικό επίπεδο, από εκπαιδευτικούς που γνωρίζουν βιωματικά τις διδακτικές και κοινωνικές ανάγκες του σχολείου και οι οποίοι επιθυμούν να συνεργάζονται στενά με ειδικούς στις κατασκευές διδακτηρίων, με αρχιτέκτονες, πολιτικούς μηχανικούς, διακοσμητές, οργανωσιακούς ή κοινωνικούς ψυχολόγους και γενικότερα με ανθρώπους από πολλές άλλες ειδικότητες, συναφείς με την οικοδόμηση διδακτηρίων, την οργάνωση χώρων διδασκαλίας ή μάθησης και τον εξοπλισμό των χώρων αυτών με παιδαγωγικά κατάλληλα υλικά. Δεδομένου ότι στην Ελλάδα δεν έχει ακόμη αναπτυχθεί επαρκώς κουλτούρα συνεργασίας μεταξύ επαγγελματιών διαφορετικών ειδικοτήτων, ίσως η ιδέα της συνεργασίας αρχιτεκτόνων, κοινωνικών

ψυχολόγων, παιδαγωγών, νηπιαγωγών και δασκάλων και άλλων ειδικών, να ακούγεται από ορισμένους επαγγελματίες του κατασκευαστικού τομέα ή υπηρεσιακούς παράγοντες της εκπαίδευσης ως υπερβολική, ανεδαφική ή ανέφικτη. Παρά ταύτα, η συνεργασία στην ανέγερση διδακτηρίων μεταξύ επιστημόνων από διαφορετικές ειδικότητες, πέραν της ικανοποίησης σε ψυχοσυναισθηματικό επίπεδο που προσφέρει η συλλογικότητα και η συμμετοχικότητα σε μια ομάδα με αυτό το αντικείμενο εργασίας, εκτιμάται ότι θα συνεισφέρει θετικά στον περιορισμό κατασκευαστικών αστοχιών, στην αρτιότερη λειτουργικότητα του διδακτηρίου και στην ικανοποίηση περισσότερων διδακτικών και κοινωνικών αναγκών, τις οποίες εξ αντικειμένου καλείται κάθε σχολική μονάδα να διεκπεραιώσει με αποτελεσματικότητα και ασφάλεια επί σειρά ετών (Bissell 2004, Horne 1998).

Σύμφωνα με όσα ισχύουν διεθνώς, το σύγχρονο σχολείο πρέπει να αποτελεί διδακτηριακό εργαστήριο, δηλαδή να διαθέτει κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους για την αποτελεσματική και ευχάριστη υλοποίηση κάθε διδακτικού αντικειμένου (MacGilchrist et al. 2004, Schneider 2003). Δε νοείται να επιδιώκεται η βιωματική διδασκαλία της Μελέτης Περιβάλλοντος π.χ. και να μην υπάρχει κατάλληλα διαμορφωμένη και ειδικά εξοπλισμένη 'αίθουσα διδασκαλίας', στην οποία να επιτρέπεται η διευθέτηση των 'τραπεζιών εργασίας' με τρόπο που να διευκολύνει την ομαδοσυνεργατική μάθηση, βρίσκοντας εφαρμογή στη μέθοδο project. Δεν είναι δυνατόν να διεξάγονται όλα τα μαθήματα του ημερήσιου προγράμματος στον ίδιο χώρο! Η κατάσταση αυτή πλήττει συχνά το ενδιαφέρον των παιδιών καθώς, πλέον, αποτελεί για αυτά μια ανιαρή καθημερινότητα. Ας αναλογιστεί κανείς πόσο ανιαρό είναι για ένα παιδί να βρίσκεται καθημερινά στον ίδιο χώρο, στο ίδιο ακατάλληλο από εργονομική άποψη θρανίο, επί πέντε, έξι ή επτά ώρες, με ελάχιστες στιγμές 'απόδρασης' προς το προαύλιο ή το εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου, εάν υπάρχει ή εάν λειτουργεί!

Ένα ακόμη μείζονος σημασίας κτιριακό ζήτημα εκφράζεται με το ερώτημα, αν οι αίθουσες διδασκαλίας διαθέτουν επαρκή χώρο για το σύνολο των παιδιών που φιλοξενούν. Μπορούν τα παιδιά να κινούνται και να αισθάνονται άνετα μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας ή μήπως κάθονται στριμωγμένα στο χώρο εργασίας τους; Η αναλογία των τετραγωνικών της αίθουσας προς τον αριθμό των παιδιών είναι η ιδανική στη βάση των ερευνητικών πορισμάτων της σύγχρονης κοινωνικής και περιβαλλοντικής ψυχολογίας, όπως αυτά επισημαίνονται από έγκριτους ερευνητές; (Σταμάτης 2007α, Γερμανός 2006, Smartschan 2006, Earthman 2004, Butin 2000, Συγκολλίτου 1997, Κουτσουβάνου και Γιαλαμάς 1996). Τι συνεπάγεται για την ποιότητα της διδασκαλίας και την ψυχική υγεία εκπαιδευτικών και μαθητών μια ακατάλληλη χωρικά, οπτικά και ακουστικά αίθουσα διδασκαλίας; Όπως έχει διαπιστωθεί από έρευνες, οι 'συνθλιπτικές' συνθήκες στην αίθουσα διδασκαλίας δημιουργούν μακροχρόνια ψυχικά τραύματα (Cohen et al. 1986, Fullan και Hargreaves 1992). Ο φωτισμός, ο ηλιασμός, ο αερισμός και η ακουστική της αίθουσας είναι κατάλληλα; Κανένας αρχιτέκτονας ή άλλο εμπλεκόμενο πρόσωπο στο σχεδιασμό μιας σχολικής μονάδας δεν μπορεί να αντιληφθεί πλήρως το μέγεθος του προβλήματος εάν δεν έχει διδάξει και μάλιστα σε μια ακατάλληλη ακουστικά αίθουσα διδασκαλίας, η οποία αφενός παρουσιάζει αντήχηση και αφετέρου, δεν παρέχει ηχομόνωση από τους εξωτερικούς θορύβους (Smartschan 2006, Sanoff, Pasalar και Hashas 2001).

Κάθε σύγχρονο διδακτήριο πρέπει να πληροί εκτός από την επάρκεια εξειδικευμένων και κατάλληλων χώρων και το κριτήριο της ασφάλειας του προσωπικού και των παιδιών κάθε ηλικίας (Σταμάτης 2007β, Παπανικολάου 1999, Click 2005). Οι

διάδρομοι, οι βοηθητικοί χώροι και τα εργαστήρια, οι τζαμαρίες, τα κάγκελα, τα μέσα διδασκαλίας, πυρόσβεσης, πρώτων βοηθειών, παιδικής χαράς, οι έξοδοι κινδύνου και οι προσβάσεις (ράμπες, σκάλες, ανελκυστήρες) πρέπει να εμφανίζουν πιστοποιημένα ύψιστο βαθμό ασφάλειας για την πρόληψη ατυχημάτων. Η κατάλληλη οργάνωση των κοινόχρηστων χώρων για τους μαθητές, τα γραφεία των εκπαιδευτικών, η αίθουσα πολλαπλών χρήσεων θεωρούνται απαραίτητοι χώροι για κάθε σύγχρονο σχολείο, για την αποτελεσματικότερη άσκηση του διοικητικού και διδακτικού έργου (Kodakos et al. 2012, Σαΐτης 2005, McGregor 2004, Moore και Warner 1998).

Η μελέτη σύγχρονων διδακτηρίων στις αναπτυγμένες χώρες, μπορεί να δώσει πλήθος ιδεών για τον αρτιότερο σχεδιασμό ενός διδακτηρίου που θα χαρακτηρίζεται από ευέλικτη λειτουργικότητα, ευρυχωρία, άνεση και ασφάλεια (Σταμάτης 2013). Προκειμένου να κατασκευαστεί κάθε σχολική μονάδα με αυτά τα κριτήρια, πρέπει η ομάδα σχεδιασμού της, αποτελούμενη από ειδικούς σε ζητήματα εκπαιδευτικού και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού σχολικών μονάδων, να θέτει εξ αρχής συγκεκριμένους στόχους ανέγερσής τους, λαμβάνοντας μακροχρόνια υπόψη επιμέρους κριτήρια και στοιχεία όπως είναι π.χ. η οικοπεδική έκταση, οι διδακτικές δραστηριότητες που θα υλοποιούνται βάσει του αναλυτικού προγράμματος, ο αριθμός των φοιτούντων μαθητών και των γονέων τους, το διδακτικό προσωπικό, το κοινωνικό περιβάλλον του σχολείου, οι τοπικές πολιτιστικές ιδιαιτερότητες, οι κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής κ.ά. (Kalabasis, Kontakos και Stamatis 2011, Lang 2002, Brubaker 1998, Warner και Curry 1997, Lackney 1996). Επιπρόσθετα, πρέπει να λαμβάνεται πάντα υπόψη το γεγονός ότι η κατασκευαστική οικονομία δεν πρέπει να αποβαίνει σε βάρος της διδακτηριακής λειτουργικότητας και συνεπώς, της ποιότητας του εκπαιδευτικού έργου που επιτελείται στο σχολικό περιβάλλον. Όταν μια εκπαιδευτική μονάδα δεν κατασκευάζεται σύμφωνα με το προτεινόμενο πλαίσιο, πρόκειται, ουσιαστικά, να αποτελέσει μια σπάταλη κρατική επένδυση διότι, τελικά, στην πράξη, θα αποδειχθεί πολλαπλώς ακατάλληλη και μάλιστα σε σύντομο χρονικό διάστημα, απαιτώντας ολόένα και περισσότερες δαπάνες προκειμένου να καταστεί ή να παραμείνει λειτουργική!

Ερευνητική προσέγγιση: Θέμα, σκοπός και δείγμα της έρευνας

Όπως σε κάθε νομό της ελληνική επικράτειας, έτσι και στο νομό Δωδεκανήσου και πιο συγκεκριμένα στην πόλη της Ρόδου, στα δημόσια νηπιαγωγεία της οποίας επικεντρώνεται η παρούσα ερευνητική προσέγγιση, εμφανίζονται παρόμοιες κτιριακές εγκαταστάσεις με αυτές που αναφέρονται παραπάνω, στην εισαγωγική και στην προηγούμενη ενότητα. Η περιγραφή των Νηπιαγωγείων της πόλεως Ρόδου, εκλαμβάνεται στην εργασία αυτή ως ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας κτιριακής πανσπερμίας χώρων Προσχολικής Αγωγής, που υφίστανται και λειτουργούν μέσα στην ίδια πόλη, ως μια μελέτη περίπτωσης. Παράλληλα, το θέμα αυτό εξετάζεται σε σχέση με τη συνεργασία των Νηπιαγωγείων με τις δημοτικές υπηρεσίες, προκειμένου να διερευνηθεί η δυνατότητα διασύνδεσης και συνεργασίας των Νηπιαγωγείων με την πόλη, τις αστικές δομές και υπηρεσίες που παρέχονται στους δημότες-μέλη της σχολικής κοινότητας. Η συγκεκριμένη διερεύνηση, που αποτελεί ουσιαστικά και τον κύριο σκοπό της παρούσας έρευνας, βασίζεται σε απόψεις προϊσταμένων δημόσιων Νηπιαγωγείων και δημοτικών υπηρεσιών, αρμόδιων για ζητήματα εκπαίδευσης, που αποτελούν το δείγμα της έρευνας.

Πιο συγκεκριμένα, στην πόλη της Ρόδου λειτουργούν είκοσι δυο (22) δημόσια Νηπιαγωγεία από τα οποία: δώδεκα (12) στεγάζονται σε αυτόνομα κτίρια, έξι (6) συστεγάζονται με δημοτικό σχολείο και τέσσερα (4) συστεγάζονται εντός σχολικών συγκροτημάτων. Όλα σχεδόν τα κτίρια στα οποία στεγάζονται τα Νηπιαγωγεία της πόλεως Ρόδου είναι ηλικίας μεταξύ τριάντα (30) και εξήντα ετών (60), εκτός από ένα (1) το οποίο μετεγκαταστάθηκε το 2014 σε νεόδμητο, αυτόνομο κτίριο και δυο (2) άλλα που στεγάζονται σε νεοκλασικά κτίρια άνω των εβδομήντα ετών. Γενικότερα, η αρχιτεκτονική των κτιρίων ανάγεται από κλασικά και νεοκλασικά πρότυπα, σε πρότυπα των Μικτών Ομάδων Μηχανημάτων Ανασυγκροτήσεως (Μ.Ο.Μ.Α.) και σύγχρονα σχέδια κατά τα πρότυπα του Οργανισμού Σχολικών Κτιρίων (Ο.Σ.Κ.) και των συμπράξεών του με τον ιδιωτικό τομέα (Σ.Δ.Ι.Τ.).

Στην πραγματικότητα, κανένα από τα κτίρια αυτά δεν πληροί τις σύγχρονες προδιαγραφές λειτουργίας Νηπιαγωγείων, κατά τα διεθνή πρότυπα. Αντιθέτως, όλα σχεδόν τα κτίρια περιορίζονται στην πλήρωση των ελάχιστα απαιτούμενων προδιαγραφών. Λειτουργούν κυρίως χάρη στα πενήντα, κρατικά κονδύλια που επενδύονται σε αυτά μέσω της αρμόδιας Σχολικής Επιτροπής του Δήμου Ρόδου, στο ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών που εργάζονται σε αυτά και των γονέων που επιθυμούν και επιδιώκουν έμπρακτα, να διαβιούν τα παιδιά τους σε ένα αξιοπρεπές και ασφαλές, μαθησιακό περιβάλλον. Με τις λίγες αυτές γραμμές θα μπορούσαν να περιγραφούν εύστοχα και αδρομερώς το κτιριολογικό, το αρχιτεκτονικό και το λειτουργικό προφίλ των Νηπιαγωγείων της πόλεως Ρόδου.

Στα είκοσι δυο Νηπιαγωγεία προϊστανται ισάριθμοι νηπιαγωγοί, όλες γυναίκες, εκ των οποίων επτά (7) ή ποσοστό περίπου 30% των υπηρετούντων, κλήθηκαν να συμμετάσχουν στην παρούσα έρευνα εκφράζοντας τις απόψεις τους αναφορικά με τα ζητήματα που τέθηκαν σε αυτές. Η επιλογή των νηπιαγωγών έγινε με κριτήριο τον κτιριακό τύπο του νηπιαγωγείου στο οποίο προϊστανται, λαμβάνοντας μέριμνα ώστε να υπάρξει κατά το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτική συμμετοχή, ανάλογα με όλους τους τύπους των υφιστάμενων διδακτηρίων. Οι απαντήσεις τους αποτελούν μέρος των δεδομένων της έρευνας. Το μέρος αυτό συμπληρώνεται με τις απόψεις που διατύπωσαν δυο (2) υπηρεσιακοί προϊστάμενοι του Δήμου Ρόδου, αρμόδιοι για ζητήματα εκπαίδευσης. Οι απόψεις του παραπάνω ερευνητικού δείγματος, μολονότι δεν μπορούν να θεωρηθούν γενικεύσιμες, εντούτοις, όντας αντιπροσωπευτικές για τα εκπαιδευτικά πράγματα της πόλεως Ρόδου σε ό,τι αφορά στην Προσχολική Αγωγή, έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν τις πλέον ισχύουσες τάσεις αναφορικά με το θέμα της παρούσας έρευνας. Ο συγκεκριμένος περιορισμός, στην προκειμένη περίπτωση, δεν θα μπορούσε να αποτελέσει ισχυρό και απροσπέλαστο πρόσκομμα στην αντικειμενικότητα αυτού του ερευνητικού εγχειρήματος.

Μεθοδολογία της έρευνας: Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Μετά τον προσδιορισμό του ερευνητικού δείγματος και την επιλογή των συμμετεχουσών Προϊσταμένων των νηπιαγωγείων στην έρευνα, ακολούθησε η διαδικασία ημιδομημένων συνεντεύξεων. Η μέση χρονική διάρκεια κάθε συνέντευξης κυμάνθηκε στα δεκαπέντε (15) λεπτά. Αρχικά, ζητήθηκαν οι απόψεις των νηπιαγωγών σε οκτώ βασικά ζητήματα κτιριακού ενδιαφέροντος που άπτονται ευρύτερα της εύρυθμης λειτουργίας του νηπιαγωγείου στο οποίο προϊστανται και στη διασύνδεσή του

με τις αστικές δομές. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν κατά το μήνα Μάρτιο του 2017 στο χώρο των νηπιαγωγείων.

Πιο συγκεκριμένα, οι νηπιαγωγοί κλήθηκαν να διατυπώσουν την άποψή τους στα ακόλουθα ζητήματα αναφορικά με το νηπιαγωγείο στο οποίο εργάζονται: 1. Κτιριακή καταλληλότητα, 2. Επάρκεια χώρων, 3. Λειτουργικότητα χώρων, 4. Αισθητική χώρων, 5. Οικονομική επάρκεια, 6. Ενδιαφέρον δημοτικών αρχών για τις κτιριακές εγκαταστάσεις, 7. Ανάπτυξη συνεργασιών με τις δημοτικές αρχές και 8. Δυνατότητες ‘ανοίγματος’ του νηπιαγωγείου στην τοπική κοινωνία και τη διεθνή κοινότητα.

Όλες οι απόψεις ηχογραφήθηκαν ψηφιακά, ώστε να υπάρξει η δυνατότητα αναπαραγωγής, ανάλυσης και ερμηνείας τους από τον ερευνητή, σε δεύτερο χρόνο, κατ’ επανάληψη. Όλες οι συμμετέχουσες νηπιαγωγοί κατέθεσαν πρόθυμα, ελεύθερα και ανώνυμα τις απόψεις τους, γνωρίζοντας το σκοπό και το πλαίσιο διεξαγωγής της συγκεκριμένης έρευνας.

Στη συνέχεια και κατ’ αναλογία με τις προαναφερόμενες διαδικασίες, υποβλήθηκαν τα ίδια ερωτήματα στους υπηρεσιακούς προϊστάμενους του Δήμου Ροδίων, αρμόδιων για θέματα παιδείας, κατά τη διάρκεια δυο συνεντεύξεων που έλαβαν χώρα στα γραφεία τους, επίσης το Μάρτιο του 2017. Τα ερωτήματα τέθηκαν γενικά και δεν επικεντρώθηκαν σε κανένα από τα νηπιαγωγεία των οποίων οι Προϊσταμένες συμμετείχαν στην έρευνα. Οι συμμετέχοντες εξέφρασαν πρόθυμα τις απόψεις τους, κατά τη γνώση και την κρίση τους, δηλώνοντας ότι χαίρονται να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικές έρευνες που αναδεικνύουν ζητήματα συνεργασίας της πόλης με τα εκπαιδευτικά της ιδρύματα και τους εκπαιδευτικούς.

Αποτελέσματα της έρευνας και συζήτηση των αποτελεσμάτων

Η μελέτη των ηχητικών αρχείων οδήγησε στην περιληπτική καταγραφή των απαντήσεων-ερευνητικών δεδομένων, τα οποία αποτυπώνονται στους Πίνακες 1 και 2 που ακολουθούν. Γενικά, παρατηρήθηκε ότι οι περισσότερες απαντήσεις των Προϊσταμένων των νηπιαγωγείων ήταν μακροσκελείς και τεκμηριωμένες, με αναφορές σε συγκεκριμένα γεγονότα και καταστάσεις, ενίοτε ‘αιχμηρές’. Πιο αναλυτικά, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 1, οι Προϊσταμένες των νηπιαγωγείων της πόλεως Ρόδου, σε σχέση με τα οκτώ βασικά ερωτήματα που τέθηκαν σε αυτές, πιστεύουν, κατά κύριο λόγο, ότι τα διδακτήριά τους χαρακτηρίζονται από μικρή έως μέτρια κτιριακή καταλληλότητα, μικρή επάρκεια χώρων, μέτρια λειτουργικότητα, πολύ καλή αισθητική των χώρων, μικρή έως μέτρια οικονομική επάρκεια. Από την πλευρά των δημοτικών αρχών, πιστεύουν ότι εκδηλώνεται ελάχιστο ενδιαφέρον για τις κτιριακές υποδομές ενώ πραγματοποιούνται ελάχιστες συνεργασίες με αυτές, μολονότι τα νηπιαγωγεία διαθέτουν μέτρια δυνατότητα ‘ανοίγματος’, δηλαδή ανάπτυξης συνεργασιών, τόσο με την τοπική κοινωνία όσο και με τη διεθνή κοινότητα. Η αιτιολόγηση αυτών των απόψεων εμφανίζεται συνοπτικά στην (στ) στήλη του Πίνακα, υπό τη μορφή συνοπτικών Παρατηρήσεων.

Οι Προϊσταμένες των νηπιαγωγείων επισημαίνουν αναλυτικότερα στις απαντήσεις τους ότι, σε σχέση με την κτιριακή καταλληλότητα, εμφανίζονται περιπτώσεις αιθουσών διδασκαλίας στις οποίες δεν χωράνε, ουσιαστικά, όλα τα παιδιά. Αυτό συμβαίνει κυρίως στα νηπιαγωγεία που στεγάζονται είτε σε διατηρητέα κτίρια όπου δεν επιτρέπονται οικοδομικές παρεμβάσεις είτε συστεγάζονται με δημοτικά σχολεία, τα οποία δεσμεύουν τις μεγαλύτερες αίθουσες. Συναφές πρόβλημα επίσης αποτελεί και το

γεγονός ότι, έχοντας πλέον αυξηθεί οι στεγαστικές ανάγκες μετά την εφαρμογή του θεσμού του Ολοήμερου Νηπιαγωγείου, παρατηρείται έλλειψη αιθουσών για συγκεκριμένες χρήσεις όπως π.χ. για τη στέγαση του τμήματος ένταξης, προθάλαμος, γραφείο νηπιαγωγών, χώρος χαλάρωσης ή χώρος φαγητού των νηπίων κ.ά.. Αντίθετα, όπου υπάρχουν ευρύχωρες αίθουσες, επισημαίνεται ότι παρατηρείται μεγάλη λειτουργικότητα στις κτιριακές εγκαταστάσεις των νηπιαγωγείων.

Αναφορικά με την αισθητική των χώρων, επισημαίνεται ότι κινείται από μέτρια έως υψηλά επίπεδα καθώς μεριμνούν για τη διακόσμηση όχι μόνο οι νηπιαγωγοί αλλά και οι γονείς. Θεωρούν πολύ σημαντικό το γεγονός της καλαισθησίας των χώρων τόσο για την καλή ψυχική διάθεση των νηπίων όσο και για τη διδακτική αποτελεσματικότητα. Σε αυτά εκτιμούν ότι συμβάλλουν, επίσης, τα ζωηρά χρώματα και ο καλός φυσικός φωτισμός της αίθουσας διδασκαλίας, τα οποία διαθέτουν γενικά τα περισσότερα νηπιαγωγεία.

Η αντιμετώπιση των οικονομικών αναγκών αποτελεί μείζον ζήτημα για τις Προϊσταμένες των νηπιαγωγείων που συμμετείχαν στην έρευνα, επειδή δεν επαρκούν ή επαρκούν μόνο έπειτα από μεγάλη οικονομία και μόνο για την κάλυψη των βασικών λειτουργικών δαπανών. Επιπλέον, τις προβληματίζει έντονα το γεγονός ότι αναγκάζονται να συμβάλλουν και οι γονείς μέσω των συλλόγων τους καθώς και το γεγονός της μη έγκαιρης πληρωμής των καθαριστριών.

Αναφορικά με το ενδιαφέρον που εκδηλώνουν οι δημοτικές αρχές για τη λειτουργία των νηπιαγωγείων, οι Προϊσταμένες νηπιαγωγοί πιστεύουν, κατά κύριο λόγο, ότι οι δημοτικές υπηρεσίες ανταποκρίνονται με μεγάλη καθυστέρηση στα αιτήματα συντηρήσεων ή επισκευών που απευθύνουν προς αυτές, δεν αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες σχεδόν ποτέ και ότι ενδιαφέρονται περισσότερο τα πολιτικά πρόσωπα από τα στελέχη των υπηρεσιών. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι ούτε μια από αυτές δεν πιστεύει πως υπάρχει ενδιαφέρον για τις κτιριακές εγκαταστάσεις των νηπιαγωγείων εκ μέρους των δημοτικών υπηρεσιών.

Αναφορικά με την ανάπτυξη συνεργασιών με τις δημοτικές αρχές, οι Προϊσταμένες νηπιαγωγοί πιστεύουν, κατά κύριο λόγο –ασφαλώς καταγράφονται και ορισμένες αντίθετες απόψεις– ότι δεν αναπτύσσονται συνεργασίες με τις δημοτικές υπηρεσίες σε ικανοποιητικό βαθμό. Ωστόσο, τα νηπιαγωγεία αναπτύσσουν συνεργασίες με άλλους τοπικούς φορείς, συλλόγους ή υπηρεσίες, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στην τόνωση της πολιτιστικής και κοινωνικής δραστηριοποίησης των εκπαιδευτικών, των νηπίων και των γονέων τους τόσο στο περιβάλλον της σχολικής κοινότητας όσο και στο ευρύτερο αστικό περιβάλλον της πόλεως Ρόδου. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, εκτιμάται επιπλέον ότι, από την πλευρά των νηπιαγωγείων, υπάρχει δυνατότητα περαιτέρω ‘ανοίγματός’ τους στην τοπική κοινωνία και ‘προσφοράς’, επειδή σήμερα υπάρχει υψηλή κατάρτιση των νηπιαγωγών, τεχνολογική επάρκεια στα νηπιαγωγεία και προπαντός, καλή διάθεση για συνεργασία με γονείς και φορείς, ατομικά ή συλλογικά. Η ελλιπής ενημέρωση αποτιμάται ως ένα βασικό εμπόδιο στις προαναφερόμενες προοπτικές.

Γενικότερα, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις των Προϊσταμένων των νηπιαγωγείων στα ερωτήματα που τέθηκαν, παρατηρείται ότι δημιουργείται ένας ‘άτυπος άξονας δεσπόζουσας τιμής’, ο οποίος τίθεται ανάμεσα στη μικρή και μεσαία κατηγορική ένδειξη διατυπωθείσας άποψης.

Πίνακας 1. Απαντήσεις Προϊσταμένων Νηπιαγωγείων Πόλεως Ρόδου

α/α (α)	Αντικείμενο έρευνας (β)	Μικρή (γ)	Μεσαία (δ)	Μεγάλη (ε)	Παρατηρήσεις (στ)
1	Κτιριακή καταλληλότητα	3	3	1	Δεν χωράνε τα παιδιά Διατηρητέο κτίριο Συστεγαζόμενο με άλλη Σ.Μ. Νεόδμητο Νηπιαγωγείο Παλαιά κατασκευή
2	Επάρκεια χώρων	5	1	1	Έλλειψη αιθουσών (ολοήμερο, τμήμα ένταξης, προθάλαμος, γραφείο νηπιαγωγών, χώρος χαλάρωσης, χώρος φαγητού)
3	Λειτουργικότητα χώρων	1	4	2	Μεγάλες αίθουσες
4	Αισθητική χώρων	0	3	4	Εκπαιδευτικοί και γονείς συμβάλλουν θετικά Μεγάλα παράθυρα, ζωνρά χρώματα Χρειάζεται βάψιμο
5	Οικονομική επάρκεια	3	4	0	Κάλυψη μόνο των λειτουργικών δαπανών Συμβάλλουν και οι γονείς Μη έγκαιρη πληρωμή καθαριστριών
6	Ενδιαφέρον δημοτικών αρχών για τις κτιριακές εγκαταστάσεις – Αντιμετώπιση αναγκών	4	3	0	Ανταποκρίνονται με μεγάλη καθυστέρηση και μόνον κατόπιν επίμονου αιτήματος- δεν αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες Ενδιαφέρονται περισσότερο τα πολιτικά πρόσωπα από τις υπηρεσίες
7	Ανάπτυξη συνεργασιών με τις δημοτικές αρχές	4	1	2	Τηρούνται δημόσιες σχέσεις και συνεργασίες με υπηρεσίες (ΔΟΠΑΡ) Συμμετοχή σε προγράμματα ανακύκλωσης Δημοτικός συμβουλευτικός σταθμός Δ.Κ.Σ.Μ. Ρόδου, ΕΥΘΥΤΑ Επισκέψεις σε Δημ. Υπηρεσίες Συμμετοχή σε εκδήλωση Π.Ε. Σπάνια έως καθόλου
8	Δυνατότητες ‘ανοίγματος’ του Νηπιαγωγείου στην τοπική κοινωνία και τη διεθνή κοινότητα	2	3	2	Υπάρχει τεχνολογική επάρκεια Καλή διάθεση Έλλειψη ενημέρωσης Συνεργασία με γονείς Συνεργασία με συλλόγους

Αντίστοιχα, η μελέτη των απαντήσεων που δόθηκαν από τους Προϊσταμένους των Δημοτικών υπηρεσιών, οδήγησε στην κατάρτιση του Πίνακα 2. Σχεδόν όλες οι απαντήσεις αυτής της κατηγορίας του δείγματος ήταν φειδωλές, γενικόλογες και ‘στρογγυλεμένες’, σε αντίθεση με αυτές των Προϊσταμένων των νηπιαγωγείων. Πιο αναλυτικά, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 2, οι Προϊστάμενοι των δημοτικών υπηρεσιών του Δήμου Ρόδου, σε σχέση με τα οκτώ βασικά ερωτήματα που τέθηκαν και σε αυτούς, πιστεύουν, κατά κύριο λόγο, ότι τα διδακτήρια των νηπιαγωγείων χαρακτηρίζονται από μέτρια κτιριακή καταλληλότητα, μεγάλη επάρκεια χώρων, μέτρια λειτουργικότητα και αισθητική των χώρων, μέτρια οικονομική επάρκεια, υψηλό ενδιαφέρον για τις κτιριακές υποδομές από την πλευρά των δημοτικών αρχών καθώς σημειώνονται περιορισμένες αλλά ικανοποιητικές συνεργασίες με αυτά, παρόλο που μπορεί να υπάρξει ολόενα και μεγαλύτερη δυνατότητα ανάπτυξης συνεργασιών των νηπιαγωγείων της πόλεως Ρόδου με την τοπική κοινωνία και με τη διεθνή κοινότητα. Η αιτιολόγηση ορισμένων από τις απόψεις αυτές εμφανίζεται συνοπτικά στην (στ) στήλη του Πίνακα 2.

Πίνακας 2. Απαντήσεις Προϊσταμένων Εκπαιδευτικών Υπηρεσιών Δήμου Ρόδου

α/α (α)	Αντικείμενο έρευνας (β)	Μικρή (γ)	Μεσαία (δ)	Μεγάλη (ε)	Παρατηρήσεις (στ)
1	Κτιριακή καταλληλότητα	0	2	0	Λόγω παλαιότητας των κτιρίων
2	Επάρκεια χώρων	0	0	2	
3	Λειτουργικότητα χώρων	0	2	0	Μεγάλες αίθουσες
4	Αισθητική χώρων	0	2	0	
5	Οικονομική επάρκεια	0	2	0	Υπάρχουν ορισμένες δυσκολίες με τις οποίες οι νηπιαγωγοί έχουν συμβιβαστεί
6	Ενδιαφέρον δημοτικών αρχών για τις κτιριακές εγκαταστάσεις – Αντιμετώπιση αναγκών	0	0	2	Ανταποκρίνονται πάντα στα αίτημα που υποβάλλονται από τα νηπιαγωγεία
7	Ανάπτυξη συνεργασιών με τις δημοτικές αρχές	0	2	0	Συνεργασία με τη Διεύθυνση ΠΕ Δωδεκανήσου
8	Δυνατότητες ‘ανοίγματος’ του Νηπιαγωγείου στην τοπική κοινωνία και τη διεθνή κοινότητα	0	0	2	Γίνονται θετικές προσπάθειες

Γενικότερα, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις των Προϊσταμένων των εκπαιδευτικών υπηρεσιών του Δήμου Ρόδου στα ερωτήματα που τέθηκαν, παρατηρείται ότι

δημιουργείται ένας ‘άτυπος άξονας δεσπόζουσας τιμής’, ο οποίος τίθεται ανάμεσα στη μεσαία και μεγάλη κατηγορική ένδειξη διατυπωθείσας άποψης.

Πιο αναλυτικά, οι Προϊστάμενοι των Εκπαιδευτικών Υπηρεσιών του Δήμου Ρόδου επισημαίνουν στις απαντήσεις τους ότι δεν υφίστανται έντονα προβλήματα σε σχέση με την κτιριακή καταλληλότητα, την επάρκεια, τη λειτουργικότητα και την αισθητική των σχολικών χώρων, επειδή καταβάλλουν φιλότιμες και επιτυχείς προσπάθειες, προκειμένου να τους διατηρούν σε ένα αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο, παρά τις ποικίλες και δαπανηρές φθορές που συχνά αντιμετωπίζουν, λόγω της παλαιότητας των διδαστηρίων. Επιπλέον, πιστεύουν ότι τα ζητήματα αυτά τα διαχειρίζονται επιτυχώς οι αρμόδιες δημοτικές υπηρεσίες, ανταποκρινόμενες πάντα στα αιτήματα που υποβάλλονται από τις Προϊσταμένες των νηπιαγωγείων.

Σε σχέση με την οικονομική επάρκεια των νηπιαγωγείων πιστεύουν ότι υπάρχουν ορισμένες δυσκολίες με τις οποίες, όμως, οι νηπιαγωγοί έχουν συμβιβαστεί, δηλαδή έχουν μάθει να λειτουργούν τα νηπιαγωγεία με όσα χρήματα διατίθενται από τη Σχολική Επιτροπή. Αναφορικά με το ζήτημα της ανάπτυξης συνεργασιών των νηπιαγωγείων με τις δημοτικές αρχές, εξέφρασαν την άποψη ότι αυτή υφίσταται έμμεσα, καθώς οι δημοτικές υπηρεσίες συνεννοούνται για θέματα ανάλογων συνεργασιών με τη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δωδεκανήσου και όχι με τα ίδια τα νηπιαγωγεία, μολονότι αναγνωρίζουν σε αυτά τη δυνατότητα να ‘ανοιχτούν’ τόσο στην τοπική κοινωνία όσο και στη διεθνή κοινότητα. Τέλος, προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση το γεγονός ότι σε καμιά από τις απαντήσεις των Προϊσταμένων των Εκπαιδευτικών Υπηρεσιών του Δήμου Ρόδου δεν επιλέχθηκε η στήλη (γ), δηλαδή η κατηγορική ένδειξη ‘μικρή’. Αντίθετα, επιλέχθηκαν οι επόμενες δυο με κυρίαρχη τη (δ) στήλη, με την ένδειξη ‘μεσαία’. Από αυτό διαφαίνεται πως οι απόψεις τους κινούνται στον ‘κανόνα της χρυσής μετριότητας’, μεριμνώντας για την τήρηση ισορροπιών τουλάχιστον σε φραστικό επίπεδο, για ευνόητους λόγους...

Συμπερασματικές κρίσεις και προτάσεις

Η διπλή οπτική ζητημάτων που άπτονται των κτιριακών εγκαταστάσεων και της λειτουργίας των σχολικών μονάδων Προσχολικής Αγωγής σε μια ακμάζουσα πόλη, από τη σκοπιά των εκπαιδευτικών και των δημοτικών υπηρεσιακών παραγόντων, συμβάλλει εποικοδομητικά στη διακρίβωση δυνατοτήτων ανάπτυξης σχεδιασμών για συνεργασίες μεταξύ Νηπιαγωγείων και Δήμου. Όπως διαπιστώνεται από την ερμηνεία των προαναφερόμενων αποτελεσμάτων του παρόντος ερευνητικού εγχειρήματος, υπάρχουν ζητήματα στα οποία οι εκατέρωθεν απόψεις συγκλίνουν, έως ένα βαθμό και άλλα στα οποία αποκλίνουν από λίγο έως πάρα πολύ. Βασικό στοιχείο αυτών των αποκλίσεων αποτελεί, μεταξύ άλλων, η ποιοτική πανσπερμία ‘χώρων’ Προσχολικής Αγωγής στην ίδια πόλη, καθώς ο χώρος αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα αποτελεσματικής άσκησης του διδακτικού και γενικότερα του εκπαιδευτικού έργου, ιδίως όταν μεταβάλλεται σε τόπο μάθησης. Τα δημόσια νηπιαγωγεία αποτελούν αστικά σημεία αναφοράς, τόπους διδασκαλίας, δημιουργίας και μάθησης της κάθε πόλης, όχι μόνο για τα νήπια και τις/τους νηπιαγωγούς που φιλοξενούν, αλλά και για όλους τους δημότες-κατοίκους αυτής της πόλης. Οι νηπιαγωγοί και οι δημοτικές υπηρεσίες κατά συνέπεια, οφείλουν να συνεργάζονται στενά, προκειμένου τα διδακτήρια να βρίσκονται πάντα σε άριστη κατάσταση λειτουργίας.

Επίσης, όπως διαπιστώνεται, υπάρχουν περιορισμένες δυνατότητες εκπαιδευτικής και δημοτικής συνεργασίας, επειδή οι απαντήσεις των δυο μερών που συμμετείχαν στην έρευνα, δεν φαίνεται να αντιλαμβάνονται τα ζητήματα λειτουργίας των νηπιαγωγείων και της μεταξύ τους συνεργασίας με το ίδιο πνεύμα. Συνεπώς, παρατηρείται απόσταση στον τρόπο αντίληψης των ζητημάτων αυτών, καθώς οι Προϊσταμένες των νηπιαγωγείων καταλογίζουν ουσιαστικά στην πλευρά των δημοτικών υπηρεσιών μια συγκαλυμμένη αδιαφορία σε όλα τα επίπεδα, αναφορικά με τις κτιριακές υποδομές. Στην καλύτερη περίπτωση, αποδίδουν σε αυτές ένα τυπικό ενδιαφέρον. Από την άλλη πλευρά, οι Προϊστάμενοι των δημοτικών υπηρεσιών θεωρούν ότι καταβάλλουν κάθε φιλότιμη προσπάθεια προκειμένου να διασφαλίσουν την άρτια λειτουργία των νηπιαγωγείων, γεγονός το οποίο επιτυγχάνουν! Υπό αυτών τους όρους, πιστεύουν ότι η συνεργασία τους με τα νηπιαγωγεία είναι άριστη, κάτι το οποίο βεβαίως αμφισβητείται τεκμηριωμένα από την άλλη πλευρά. Από τις απόψεις κάθε πλευράς καθίσταται εμφανές ότι οι Προϊσταμένες νηπιαγωγοί βλέπουν το ποτήρι μισοάδειο ενώ, αντίθετα, οι Προϊστάμενοι των δημοτικών υπηρεσιών το βλέπουν μισογεμάτο! Η αντίθεση αυτή δυσχεραίνει εκ προοιμίου τη μεταξύ τους συνεργασία.

Ανεξάρτητα από τις διαστάσεις μεταξύ των απόψεων των δυο κατηγοριών του δείγματος, αποτελεί αδιαμφισβήτητη πραγματικότητα, όπως προκύπτει από τα ερευνητικά αποτελέσματα, ότι τα νηπιαγωγεία συνεργάζονται με πολλούς φορείς και συλλόγους της πόλεως Ρόδου και αναπτύσσουν συνεργασίες με νηπιαγωγεία και φορείς εντός και εκτός Ελλάδας. Αυτή την πραγματικότητα φαίνεται να την αγνοούν ή να την παραβλέπουν οι δημοτικές υπηρεσίες και κατ' επέκταση οι δημοτικές αρχές. Η σύγχρονη δυναμική ανάπτυξης συνεργασιών με αστικά νηπιαγωγεία και γενικότερα με τα νηπιαγωγεία εκείνα που διαθέτουν κουλτούρα συνεργασιών και εξειδικευμένο διδακτικό προσωπικό, δεν πρέπει να σχετίζεται πλέον με καταστάσεις του παρελθόντος αλλά, αντίθετα, να τίθεται σε μια νέα, απροκατάληπτη και αντικειμενική βάση, η οποία διαμορφώνεται από τα νηπιαγωγικά τεκταινόμενα, τις πρωτοβουλίες και τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται σήμερα στα νηπιαγωγεία, παρά τις υφιστάμενες δυσκολίες. Τα σύγχρονα νηπιαγωγεία με τις δράσεις τους, πέρα από το βασικό, επιστημονικό, εκπαιδευτικό έργο που προσφέρουν στα νήπια, συνεισφέρουν με πολλούς τρόπους στην πολιτιστική ζωή της πόλης στην οποία στεγάζονται ενώ, παράλληλα, αξιοποιούν τις αστικές δομές, συνεργάζονται με δημότες και υπηρεσίες, πολλές φορές παρακάμπτοντας προβλήματα ή δυσκολίες που σχετίζονται με οικονομικά ή κτιριακά ζητήματα, ιδιαίτερα όταν αυτά προέρχονται από υπερήλικα και καταπονημένα κτίρια, κτίρια διατηρητέα ή ακατάλληλα κτίρια που δεν επιδέχονται εκτεταμένες ανακαινίσεις και προσθήκες, στο πλαίσιο ενός ενδεχόμενου ανασχεδιασμού (Γερμανός 2002). Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, τόσο οι νηπιαγωγοί όσο και οι δημοτικές υπηρεσίες ειδικότερα, με τους πολιτικούς μηχανικούς και αρχιτέκτονες που διαθέτουν, οφείλουν να βρίσκουν πάντοτε τους προσφορότερους τρόπους συνεργασίας ώστε να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τα εκάστοτε κτιριακά ζητήματα και να συμβάλλουν με αυτό τον τρόπο στην πιο εύρυθμη λειτουργία των νηπιαγωγείων, οι κτιριακές ανάγκες των οποίων διαρκώς αυξάνονται καθώς εμπλουτίζεται διαχρονικά το πρόγραμμα των σπουδών τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Click, M. P. (2005). *Διοίκηση Μονάδων Προσχολικής και Σχολικής Αγωγής*. Επιμ. Α. Αθανασούλα-Ρέππα. Μτφρ. Μ. Σπανού. Αθήνα: Έλλην.
- Γερμανός, Δ. (2002). *Οι τοίχοι της γνώσης. Σχολικός χώρος και εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γερμανός, Δ. (2006). Χώρος και διαμόρφωση της συμπεριφοράς στο κοινωνικό περιβάλλον. Στο Ε. Συγκολλίτου (επιμ.), *Περιβαλλοντική Ψυχολογία: Σύγχρονες τάσεις στον ελληνικό χώρο*, σ. 43-64. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Γουργιώτου, Ε. και Ουγγρίνης, Κ.-Α. (2015). *Αρχιτεκτονικές και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για τη δημιουργία τόπων μάθησης στο Νηπιαγωγείο*. Θεσσαλονίκη: Δίσιγμα.
- Κουτσουβάνου, Ε. και Γιαλαμάς, Β. (1996). *Ο χώρος του Νηπιαγωγείου και οι διαδικασίες μάθησης και διδασκαλίας*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Παπανικολάου, Ρ. (1999). *Οργάνωση και διαμόρφωση του χώρου στο Νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Σαΐτης, Χ. (2005). *Οργάνωση και λειτουργία των σχολικών μονάδων*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Σολομών, Ι. (1992). *Εξουσία και τάξη στο νεοελληνικό σχολείο. Μια τυπολογία των σχολικών χώρων και πρακτικών 1820-1900*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Σταμάτης, Π. Ι. (2007α). Αντιλήψεις των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής για το νηπιαγωγικό χώρο. Στο Δ. Χατζηδήμου, Κ. Μπίκος, Π. Στραβάκου και Κ. Χατζηδήμου (επιμ.), *Πρακτικά του 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος 'Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα'*, τόμος Α', σ. 71-77. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Σταμάτης, Π. Ι. (2007β). Κτιριολογικός σχεδιασμός εκπαιδευτικών μονάδων. Στο Φ. Καλαβάσης και Α. Κοντάκος (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 1*, σ. 84-99. Αθήνα: Ατραπός.
- Σταμάτης, Π. Ι. (2013). *Επικοινωνία στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Διάδραση.
- Σταμάτης, Π. Ι. και Κόνσολας, Μ. (2009β). Ο χώρος ως παράγοντας άσκησης διοικητικού έργου στη σχολική μονάδα. Στο Α. Κοντάκος και Φ. Καλαβάσης (επιμ.), *Θέματα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού 2*, σ. 165-177. Αθήνα: Ατραπός.
- Συγκολλίτου, Ε. (1997). *Περιβαλλοντική Ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τσουκαλά, Κ. (2000). *Τάσεις στη Σχολική Αρχιτεκτονική*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Ξενόγλωσση

- Bissell, J. (2004). Teachers' Construction of Space and Place: the Method in the Madness. Στο *Forum* 46(1): 28-32.
- Brubaker, W. C. (1998). *Planning and designing schools*. New York: McGraw-Hill.
- Butin, D. (2000). *Classrooms*. Washington, D.C.: National Clearinghouse for Educational Facilities.
- Cohen, S., Evans, G. W., Stakols, D. και Krantz, D. S. (1986). *Behavior, health, and Environment stress*. New York: Plenum.
- Earthman, G. I. (2004). *Prioritization of 31 Criteria for School Building Adequacy*. Baltimore: American Civil Liberties Union Foundation of Maryland.
- Everand, K. B., Morris, G. και Wilson, I. (2004). *Effective School Management*. London: Paul Chapman Publishing.

- Fullan, M. και Hargreaves, A. (1992). *What's worth fighting for in your school? Working together for improvement*. Buckingham, UK: Open University Press in association with the Ontario Public School Teachers' Federation.
- Graves, B. E. (1993). *School ways: The planning and design of America's schools*. New York: McGraw-Hill.
- Higgins, S., Hall, E., Wall, K., Woolner, P. και McCaughey, C. (2005). *The Impact of School Environments: A Literature Review*. London: Design Council.
- Horne, S. C. (1998). *Shared Visions? Architects and Teachers Perceptions on the Design of Classroom Environments*. Loughborough, UK: Loughborough University, Design Education Research Group, Leicestershire.
- Kalabasis, F., Kontakos, A., και Stamatis, P. (2011). Name selection of School Units: A case of Contact Between the City and the School Community. Paper presented in EERA-ECER 'Urban education'. Διαθέσιμο στο: <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/5/contribution/19205/> . (Ανακτήθηκε: 20/4/2017).
- Kodakos, A., Konsolas, M., Stamatis, P. και Apostolou, S. (2012). The role of space in school administration. Στα *Electronic (CD) Proceedings of CCEAM 2012 Conference*, 3-7 November 2012, Limassol – Cyprus.
- Lackney, J. A. (1996). *Quality In School Environments: A Multiple Case Study of the Diagnosis, Design and Management of Environment Quality in Five Elementary Schools in the Baltimore City Public Schools from an Action Research Perspective*. Wisconsin: University of Wisconsin-Milwaukee. Dissertation.
- Lang, D. C. (2002). *Teacher Interaction within the Physical Environment: How Teachers Alter Their Spaces and/or Routines Because of Classroom Character*. Seattle: University of Washington. Dissertation.
- MacGilhris, B., Mayers, K. και Reed, J. (2004). *The intelligent School*. London: Sage Publications.
- McGregor, J. (2004). Space and Schools. Στο *Forum* 46(1): 13-18.
- McMillan, D. (1997). *Classroom spaces and learning places: How to arrange your room for maximum learning*. Charthage, IL: Teaching and Learning Company.
- Moore, D. και Warner, E. (1998). *Where Children Learn: The Effect of Facilities on Student Achievement*. Scottsdale: Council of Educational Facility Planners International.
- Sanoff, H., Pasalar, C. και Hashas, M. (2001). *School Building Assessment Methods*. USA: North Carolina State University.
- Schneider, M. (2003). *Linking School Facility Conditions to Teacher Satisfaction and Success*. Washington: National Clearinghouse for Educational Facilities.
- Smartschan, G. F. (2006). The Design of Instructional Space: What We Know, What We Do, and What We Need to Do. Στο *School Planning and Management* 45(1): 22-23.
- Stine, S. (1997). *Landscapes for learning: Creating outdoor environments for children and youth*. New York: John Wiley and Sons.
- Warner, C. και Curry, M. (1997). *Everybody's house-the schoolhouse: Best techniques for connecting home, school, and community*. London: Sage Publications.